

KONRAD GŁOMBIK

Wydział Teologiczny Uniwersytetu Opolskiego

<https://orcid.org/0000-0001-8461-965X>

Pojednana różnorodność – koncepcja pokojowej koegzystencji na przykładzie Górnego Śląska w myśli abp. Alfonsa Nossola

1. Złożoność napięć i niepokojów na Górnym Śląsku – 2. Istota pojednanej różnorodności – 3. Aktualność i uniwersalny charakter pojednanej różnorodności

Region Górnego Śląska był w swojej historii, a szczególnie po I i II wojnie światowej, obszarem pełnym napięć i niepokojów na płaszczyźnie narodowej, politycznej, religijnej i społecznej. Jedno z ważniejszych wyzwań w tym kontekście dotyczyło właściwych relacji między ludźmi o różnych biografjach i pochodzeniu, związanych z różnymi kręgami kulturowymi i tradycjami, posługujących się różnymi językami, kierujący się różnymi przekonaniami politycznymi oraz przynależący do różnych konfesji. W związku z tym rodziło się pytanie, jak w ramach takiej mozaiki społeczno-kulturowej budować i kształtować więzi społeczne i pokojową koegzystencję opartą na kulturze wzajemnego szacunku i porozumienia. W przekonaniu biskupa opolskiego, abp. Alfonsa Nossola, relacje takie powinny opierać się na idei pojednanej różnorodności, która wyraża właściwą postawę chrześcijańską wobec różnorodności ludzkich przekonań, tradycji i stylów życia, umożliwia traktowanie różnorodności jako bogactwa, a nie zagrożenia, oraz przyczynia się do pokoju i harmonijnego współżycia, a także pokonuje granice dzielące ludzi.

Celem niniejszego tekstu jest ukazanie idei pojednanej różnorodności jako koncepcji pokojowej koegzystencji ludzi różniących się w wielu wymiarach życia na przykładzie sytuacji na Górnym Śląsku. Koncepcja ta powstała i została rozwinięta w nauczaniu i działalności biskupa opolskiego Alfonsa Nossola,

w związku z czym w oparciu o jego pisma zostanie zaprezentowana istota problemu. Najpierw zostanie zarysowo przedstawiona złożoność napięć i niepokojów na Górnym Śląsku, głównie po II wojnie światowej. Następnie zostaną zaprezentowane główne elementy idei pojednanej różnorodności w oparciu o nauczanie abp. A. Nossola, jej podstawy, aspekty i zobowiązujący charakter. W ostatnim punkcie zostanie ukazana aktualność omawianej idei oraz jej uniwersalny charakter w kontekście współczesnych problemów społecznych w zglobalizowanym świecie.

1. Złożoność napięć i niepokojów na Górnym Śląsku

Podjmując próbę charakterystyki napięć i niepokojów na Górnym Śląsku, należy przynajmniej zarysowo przypomnieć złożoną historię tego regionu, która w dużej mierze warunkuje życie i mentalność jego mieszkańców, a także złożoność i pluralizm odniesień oraz relacji międzyludzkich. Początki zapisu dziejów Górnego Śląska sięgają IX w., kiedy tzw. Geograf Bawarski w dziele powstałym około 845 r. wlicza plemiona śląskie: Ślężan i Dziadoszan (na Dolnym Śląsku) oraz Opolan i Gołęczyców (na Górnym Śląsku). Dwa ostatnie plemiona stanowiły siłę militarną i tworzyły określoną strukturę organizacyjną. Dalsze etapy tworzenia się struktury mieszkańców Śląska były związane z procesami państwowotwórczymi w Czechach, w czym decydującą rolę odegrała tzw. Rzesza Wielkomorawska (ok. 830–907) i młode państwo czeskie (początek X w.). Mieszko I pod koniec swojego panowania przejął Śląsk, a umocnienie władztwa Piastów nastąpiło za rządów Bolesława Chrobrego¹.

Po śmierci ostatniego Piasta, władcy księstwa opolsko-raciborskiego, Jana V Dobrego, w 1532 r., księstwo to przeszło bezpośrednio pod władanie królów czeskich, którymi w 1526 r. stali się Habsburgowie. Habsburgowie przekazywali Górny Śląsk w inne ręce, zastrzegając sobie zwierzchnie prawa i licząc na dochody z tych ziem. W epoce habsburskiej na Śląsku władali: Georg Hohenzollern (do 1543 r.), Izabela Węgierska (1552–1556), Zygmunt Batory, Bethlen Gabor (1622–1623), polscy Wazowie².

¹ Jan Kopiec. 1991. *Dzieje Kościoła katolickiego na Śląsku Opolskim*. Opole: Instytut Śląski w Opolu, 14–16; szerzej zob.: Arno Herzig, Krzysztof Ruchniewicz, Małgorzata Ruchniewicz. 2012. *Śląsk i jego dzieje*. Wrocław: Via Nova, 14–49.

² Kopiec. 1991. *Dzieje Kościoła katolickiego na Śląsku Opolskim*, 41–42; szerzej zob.: Herzig, Ruchniewicz, Ruchniewicz. 2012. *Śląsk i jego dzieje*, 62–105.

W wyniku najazdu wojsk pruskich na Śląsk pod koniec 1740 r. większość terytorium Górnego Śląska stała się częścią państwa pruskiego³. Po zakończeniu wojny światowej w 1918 r. jedną z drażliwych kwestii między odrodzoną Polską i Niemcami stała się sprawa Górnego Śląska, do którego pretensje zgłaszały oba państwa. Pod wpływem powstań spór zdecydowano rozstrzygnąć na drodze plebiscytu przeprowadzonego 20 marca 1921 r., w wyniku którego 59,4% uczestników głosowało za Niemcami, a 40,2% za Polską. Strona polska spodziewając się niekorzystnego w wyniku plebiscytu podziału Górnego Śląska, zdecydowała o wybuchu III powstania śląskiego. 20 października 1921 r. został ogłoszony przebieg granicy dzielący Górny Śląsk – region, który od czasów średniowiecza w sposób naturalny i jednolity się rozwijał, a odtąd znalazł się po dwóch stronach granicy pełnej napięć o charakterze politycznym, narodowościowym i wyznaniowym. Konwencja genewska z 1922 r. przyjęta na 15 lat przyczyniła się w pewnej mierze do wyciszenia napięć, gwarantując prawa mniejszości narodowych – polskiej na Śląsku Opolskim i niemieckiej w województwie śląskim⁴.

Po zakończeniu II wojny światowej i zmianie granic politycznych Polski w wyniku umowy jałtańskiej, potwierdzonej w Poczdamie w sierpniu 1945 r., zmieniła się sytuacja polityczna Śląska, który w całości wszedł w skład państwa polskiego⁵.

Zmiany po II wojnie światowej wiązały się z przesunięciem wschodnich granic Polski, a to z kolei ze zmianami ludnościowymi i narodowościowymi. W wyniku rozstrzygnięć konferencji poczdamskiej z terytorium Śląska została wysiedlona ludność niemiecka i przesiedlono na te tereny ludność polską z ziem polskich utraconych na Wschodzie. Przed 1945 r. na Górnym Śląsku (terytorium diecezji opolskiej przed 1992 r.) zamieszkiwała ludność języka polskiego (53%), niemieckiego (43%) oraz inna, głównie języka morawskiego. Było to odzwierciedlenie wielowiekowego procesu, który nie zmieniły nawet nacjonalistycznie nastawione władze pruskie. Ludność niemiecka (ok. 700 tys.) opuściła te tereny krótko przed nadejściem frontu w styczniu 1945 r., w marcu 1946 r. było jej około 192 tys., a w sierpniu ok. 30 tys. Pod koniec 1946 r. została zakończona akcja weryfikacji narodowościowej, ale w praktyce trwała do końca 1949 r. W jej skutek ok. 850 tys. osób miejscowego pochodzenia uzyskało weryfikację. Na miejsce wysiedlonej ludności przybyła na Górny Śląsk ludność ze wschodnich terenów

³ Kopiec. 1991. *Dzieje Kościoła katolickiego na Śląsku Opolskim*, 65.

⁴ Kopiec. 1991. *Dzieje Kościoła katolickiego na Śląsku Opolskim*, 88–90; szerzej zob.: Herzig, Ruchniewicz, Ruchniewicz. 2012. *Śląsk i jego dzieje*, 194–212.

⁵ Kopiec. 1991. *Dzieje Kościoła katolickiego na Śląsku Opolskim*, 104–105.

Rzeczypospolitej. W wyniku tych zmian w grudniu 1950 r. na Śląsku Opolskim mieszkało 1 390 000 ludności, w tym ponad 750 tys. osób miejscowego pochodzenia, 260 tys. repatriantów ze Wschodu, ponad 320 tys. przesiedleńców z Polski centralnej oraz ok. 60 tys. reemigrantów i ludzi, których pochodzenia regionalnego nie da się ustalić⁶.

Przedstawione dane częściowo obrazują złożoność narodowościową mieszkańców Górnego Śląska po II wojnie światowej, zwłaszcza w początkach okresu powojennego. Sytuacja ta ulegała ciągłym zmianom, głównie z powodu emigracji ludności miejscowej Górnego Śląska do Niemiec, w tym także duchowieństwa administracji apostolskiej Śląska Opolskiego (wyemigrowało około 200 księży). Fala emigracji nasiliła się zwłaszcza pod koniec lat 80. XX w., kiedy masowo wyjeżdżano do Niemiec. Jednocześnie okres „Solidarności” i stanu wojennego, który przyczynił się do upominania się społeczeństwa o własną podmiotowość i swobody obywatelskie, na Górnym Śląsku był związany z odrodzeniem świadomości odrębności etnicznej i narodowej oraz początkami działalności mniejszości niemieckiej, co odbywało się nie bez konfliktów, niepokojów społecznych, prób wywoływania zamieszek wśród ludności i prowokacji oraz postaw o zabarwieniu nacjonalistycznym. Szczególnie ciekawe jest zjawisko identyfikacji narodowościowej na Górnym Śląsku, gdzie początkowo najwięcej ludności deklarowało utożsamienie się z kulturą i językiem niemieckim na terenach, które podczas plebiscytu w 1921 r. głosowało za przyłączeniem regionu do Polski. Świadczy to o chęci podkreślenia odrębności etnicznej Górnego Śląska⁷.

Współcześnie Górny Śląsk stanowi wieloelementową mozaikę ludnościową i kulturową. W regionie tym po sąsiedzku żyją obok siebie Ślązacy różnej proveniencji: polskiej, niemieckiej i śląskiej, Niemcy, Polacy, zwłaszcza przesiedleńcy ze wschodnich terenów Rzeczypospolitej i ich potomkowie, a w ostatnich latach także imigranci zarobkowi z Ukrainy i innych krajów byłego Związku Radzieckiego. Na złożoność ludnościową Górnego Śląska współcześnie składa się także podwójne obywatelstwo (polskie i niemieckie) wielu mieszkańców, a także podwójne zameldowanie i masowa migracja zarobkowa, która sprawia, że wielu spośród nich mieszka na Górnym Śląsku, ale pracuje za granicą, głównie w Niemczech i Au-

⁶ Kopiec. 1991. *Dzieje Kościoła katolickiego na Śląsku Opolskim*, 105–106; szerzej zob.: Herzig, Ruchniewicz, Ruchniewicz. 2012. *Śląsk i jego dzieje*, 234–249.

⁷ Więcej na temat napięć i trudności w okresie powojennym i transformacji na Górnym Śląsku zob.: Joachim Pięgsa. 1992. Im Dienst der Versöhnung. Eine Würdigung. W *Veritati et caritati. W służbie teologii pojednania. Prace dedykowane Księdzu Biskupowi Alfonsowi Nossolowi z okazji sześćdziesiątej rocznicy urodzin i piętnastolecia święceń biskupich*. Red. Piotr Jaskóła, 47–51. Opole: Wydawnictwo św. Krzyża.

stria⁸. Obok mniejszości niemieckiej, która stanowi największą grupę, na Górnym Śląsku żyją także ludzie deklarujący swoją przynależność do mniejszości ukraińskiej, Romowie oraz Ormianie. Biorąc pod uwagę kontekst złożonej historii między narodami, zwłaszcza polskim i niemieckim, ale także polskim i ukraińskim, nie trzeba bliżej wyjaśniać, jak mocno obciążone są wydarzeniami wojennymi, okupacją, ale także propagandą antyniemiecką powojennej władzy socjalistycznej Polski Ludowej wzajemne relacje między ludźmi o tak różnorodnym i złożonym pochodzeniu i przynależności.

Przez wiele dziesięcioleci problemem ludności przesiedlonej na Górny Śląsk ze wschodnich terytoriów Rzeczypospolitej było poczucie tymczasowości. Ludności wyrwanej z dotychczasowego środowiska życia i przeniesionej do nowego krajobrazu i sytuacji dużo czasu zabrało przystosowanie się i asymilacja. Jeszcze w połowie lat 50. XX w. wielu repatriantów myślało o powrocie do swoich stron rodzinnych, a wielu z nich z tą myślą nigdy się nie rozstało. Dopiero pokolenie urodzone na Górnym Śląsku po II wojnie światowej zaczęło ziemię tę traktować jako swoją ojczyznę. Właściwie dopiero w ostatniej dekadzie XX w. nastąpiło pełne życie się ludności przesiedlonej ze Wschodu z Górnym Śląskiem, który przestał być uważany za ziemię ponemieckie. Cały problem wiązał się także z traktowaniem niemieckiego dziedzictwa kulturowego tych ziem, które przez wiele lat uważano jako obce a nawet wrogie, w związku z czym następowało ich niszczenie czy dewastacja⁹.

Dodatkowym elementem złożoności relacji między ludnością Górnego Śląska jest ich przynależność konfesyjna. Zasadniczo większość ludności autochtonicznej, ale także przesiedlonej ze Wschodu to ludność katolicka. Przynależność do Kościołów reformacyjnych dotyczyła głównie ludności niemieckiej, a współcześnie w niewielkim wymiarze ludność tej konfesji żyje na Górnym Śląsku, głównie jego części południowo-wschodniej oraz w okolicach Kluczborka. Ponadto na Górnym Śląsku żyją także wierni Kościoła grekokatolickiego i prawosławnego.

Sytuacja polityczna na Górnym Śląsku po II wojnie światowej była podobnie napięta, jak w innych regionach Polski, i wiązała się z represjami władzy komunistycznej, ograniczeniami wobec działalności Kościoła katolickiego, co w latach 60. XX w. wywołało wzrost niezadowolenia społecznego i doprowadziło do kryzysu społeczno-politycznego. Dodatkowym elementem tych napięć na Górnym Śląsku były nastroje i propaganda antyniemiecka, związana z integracją ziem zachodnich

⁸ Piotr Morciniec. 2012. Praktyka „pojednanej różnorodności” – rola dialogu w przewycięzaniu antagonizmów na Śląsku. W *Człowiek dialogu*. Red. Zygryd Glaeser, 100. Opole: Redakcja Wydawnictw Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego.

⁹ Herzig, Ruchniewicz, Ruchniewicz. 2012. *Śląsk i jego dzieje*, 283.

z macierzą. Kiedy w 1970 r. doszło do fali wystąpień antyrządowych, na Górnym Śląsku panował względny spokój z racji stosunkowo dobrych warunków materialnych mieszkańców. Także wizyta kanclerza Niemiec Willy'ego Brandta i uznanie granicy na Odrze i Nysie Łużyckiej przyczyniły się do ocieplenia stosunków oraz nawiązywania i podtrzymywania kontaktów z mieszkańcami RFN i wyjazdów zagranicznych, a w wymiarze kościelnym do utworzenia struktur diecezjalnych. Wobec kolejnej fali buntów i strajków, która pojawiła się na początku lat 80. XX w., Górny Śląsk nie pozostał bierny. Powstanie „Solidarności” wzmocniło aspiracje polityczne społeczeństwa i nastroje konfrontacyjne, które zostały stłumione przez ogłoszenie stanu wojennego. Z powodu oporu robotników także Górny Śląsk stał się miejscem szczególnie dramatycznych wydarzeń, czego symbolem i potwierdzeniem są tragiczne zajścia w kopalni „Wujek”. Tym razem Górny Śląsk nie zachował się biernie, a siła oporu, która tam się zrodziła, przekroczyła sprzeciw wobec władzy komunistycznej w innych regionach. Kolejne lata aż do przełomu 1989 r. to czas pogłębiającego się marazmu i kryzysu, któremu towarzyszyła masowa migracja głównie ludności autochtonicznej do Niemiec¹⁰.

Z problemami w obszarze polityki wiążą się kwestie społeczne, które towarzyszą każdej społeczności niezależnie od epoki i ustroju politycznego. Szczególne i nowe napięcia na płaszczyźnie społecznej pojawiły się na Górnym Śląsku po zmianach ustrojowych 1989 r. Duże bezrobocie, a także liczne kontakty zagraniczne mieszkańców regionu, zwłaszcza zaś związane z krewnymi zamieszkującymi w Niemczech, spowodowały, że w latach 90. XX w. pojawiło się zjawisko masowej migracji zarobkowej mieszkańców Górnego Śląska. Nawet jeśli tradycja migracji zarobkowej na Śląsku sięga korzeniami XIX w., to dopiero skala tego zjawiska, jaką przybrało w ostatniej dekadzie XX w., spowodowała, że region zaczęto określać regionem migracyjnym. Zgodnie z danymi spisu powszechnego z 2002 r. 105 200 osób zameldowanych w województwie opolskim (13,4% migrantów w skali kraju) przebywało dłużej niż dwa miesiące za granicą, większość z nich to migranci długookresowi, dla 77% z nich krajem migracji były Niemcy, a dla 39,8% z nich powodem migracji była praca. Zjawisko migracji na Górnym Śląsku w porównaniu z innymi regionami Polski ma charakter niepowtarzalny i specyficzny, uwarunkowany podwójnym obywatelstwem, kontaktami rodzinnymi, tradycją migracji do Niemiec oraz znajomością języka niemieckiego i niemieckiego rynku pracy¹¹.

¹⁰ Herzig, Ruchniewicz, Ruchniewicz. 2012. *Śląsk i jego dzieje*, 274–277.

¹¹ Joanna Żurawska. 2005. Zarys regionalnych uwarunkowań priorytetów polskiej polityki migracyjnej. W *Wyjazdy zarobkowe – szansa czy zagrożenie? Perspektywa społeczno-moralna*. Red. Konrad Glombik, Piotr Morciniec, 16–18. Opole: Redakcja Wydawnictw Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego; Robert Rauziński. 2005. Wyjazdy zarobkowe w śląskim krajobrazie spo-

Z problematyką migracji zarobkowej wiąże się szereg dalszych, bardziej szczegółowych problemów społecznych. Jednym z nich jest spadek zawierania małżeństwa oraz spadek liczby dzietności, które znacznie dotknęły Górny Śląsk¹². Szczególnie negatywny wpływ migracje zarobkowe wywierają na życiu małżeńskim i rodzinnym, powodując ich dezintegrację, naruszenie relacji małżeńskich w sferze komunikacji i intymności, osłabienie więzi małżeńskich, odłożenie decyzji o rodzicielstwie, niepewność przyszłości, rozpad małżeństw, problemy związane z wychowaniem potomstwa, zjawisko eurosieroctwa, problemy związane z opieką nad starszymi i chorymi członkami rodziny¹³.

2. Istota pojednanej różnorodności

Koncepcja pojednanej różnorodności powstała i przybierała swoje konkretne kształty w ramach złożonej rzeczywistości, w której żył i działał abp Alfons Nossol, i znalazła wyraz głównie w jego nauczaniu w trakcie pełnienia posługi biskupa opolskiego. Odczytanie podstawowych elementów teologicznych idei pojednanej różnorodności jest możliwe głównie w oparciu o jego publikacje o charakterze duszpasterskim, ale przewija się jako nić przewodnia przez całą posługę i nauczanie w opolskim Kościele lokalnym.

U podstaw koncepcji pojednanej różnorodności według Nossola znajduje się teologiczna prawda o pojednaniu ludzi z Bogiem, które dokonało się przez śmierć Chrystusa, co uobecniane jest mocą Ducha Świętego w sakramentach Kościoła. Prawdę, że Bóg przez swojego Syna pragnie pojednać wszystko z sobą (por. Kol 1,20), powinni rozumieć zwłaszcza chrześcijanie, którzy są między sobą podzieleni z powodu grzechu. Chrześcijanom została powierzona „posługa jednania” (2 Kor 5,18), co oznacza najpierw podejmowanie wysiłków na rzecz

lecznym. W *Wjazdach zarobkowe – szansa czy zagrożenie? Perspektywa społeczno-moralna*. Red. Konrad Glombik, Piotr Morciniec, 65. Opole: Redakcja Wydawnictw Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego; zob. także: Krystian Heffner, Robert Rauziński. 2003. *Region migracyjny. Wybrane aspekty demograficzne, społeczne i gospodarcze na przykładzie Śląska Opolskiego*, Opole: Oficyna Wydawnicza Politechniki Opolskiej.

¹² Kazimierz Szczygielski. 2005. Etniczny kontekst migracji zewnętrznych z województwa opolskiego (w świetle wyników spisu z 2002). W *Wjazdach zarobkowe – szansa czy zagrożenie? Perspektywa społeczno-moralna*. Red. Konrad Glombik, Piotr Morciniec, 87–89. Opole: Redakcja Wydawnictw Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego.

¹³ Magdalena Mój. 2015. „Migracje zagraniczne i ich konsekwencje dla rodzin na przykładzie województwa opolskiego”. Pogranicze: Polish Borderlands Studies 3 (2): 175; Krystian Wojacek. 2011. „Praca ojca za granicą a problem wychowania dziecka”. Family Forum 1: 133–153; Konrad Glombik. 2017. „Moraltheologische Probleme der pluralistischen Gesellschaft nach Amoris laetitia am Beispiel von Oberschlesien”. Studia Teologiczno-Historyczne Śląska Opolskiego 37 (1): 206–207.

jedności, ale misja ta odnosi się do wszystkich ludzi, gdyż cała ludzkość jest ze sobą „spokrewniona” przez to, że Krew Jezusa została przelana za wszystkich. Radykalne chrześcijaństwo, czyli bycie chrześcijaninem u samego korzenia istnienia, jest związane z posługą pojednania, która prowadzi do miłości, a ta do powszechnej międzyludzkiej braterskości będącej drogą do pokoju i radości życia społecznego¹⁴. Pojednanie jest darem Boga i Jego inicjatywą, która dopełnia się w tajemnicy Chrystusa, który jest sprawcą pojednania, gdyż wyzwala człowieka z grzechu. Dar ten został powierzony Kościołowi, którego głównym posłannictwem jest niesienie światu pojednania¹⁵.

Koncepcja pojednanej różnorodności w nauczaniu i publikacjach A. Nossola dotyczy przede wszystkim relacji między Kościołami: ewangelickim, prawosławnym i katolickim. Centralne jest w tym względzie przekonanie o nieodzowności wzajemnego uzupełniania się w poszukiwaniu przez chrześcijan wspólnej drogi do Chrystusa. Biskup opolski wyrażał to w formule mówiącej o tym, że chrześcijanie z trójką wyznaniową potrzebują jeszcze więcej katolickiej długości i szerokości, ewangelickiej głębi słowa Bożego i prawosławnego dynamizmu Ducha Świętego. W publikacjach ekumenicznych Nossola można zauważyć wyraźne przenikanie się myśli teologicznej różnych wyznań oraz postulaty wielostronnego korzystania z dorobku teologicznego innych Kościołów. Wzajemne poznanie pomaga w dialogu ekumenicznym i poszerza przestrzeń międzykościelnego pojednania¹⁶. Jedynie Kościół Chrystusowy pojednany w sobie może stać się znakiem, sakramentem jedności całej ludzkości i pokoju w świecie¹⁷. Niemożliwe jest głoszenie Ewangelii pojednania bez dążenia do czynnego pojednania podzielonych chrześcijan. Stąd ekumenizm jest imperatywem ludzkiego sumienia, a w znaczeniu szerszym obejmuje on także dialog międzyreligijny. Choć chrześcijanie wierzą inaczej, to nie wierzą w Innego, a w Chrystusie wszyscy stanowią „jedno”. Także wielkie religie monoteistyczne mają na uwadze jednego i tego samego Boga i w każdej z nich jest droga do Boga, którego najpełniejszym objawieniem jest

¹⁴ Alfons Nossol. 2014. List pasterski na Wielki Post 1983 roku. Pokuta i pojednanie w Roku Jubileuszowym. W *Nauczanie Biskupa Opolskiego Alfonsa Nossola. Listy pasterskie i odezwy 1977–2009*, 32–33. Opole: Redakcja Wydawnictw Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego.

¹⁵ Alfons Nossol. 2014. List pasterski biskupa opolskiego na Wielki Post 1985 roku. W *Nauczanie Biskupa Opolskiego Alfonsa Nossola. Listy pasterskie i odezwy 1977–2009*, 37. Opole: Redakcja Wydawnictw Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego.

¹⁶ Tadeusz Dola. 2009. Twórczość teologiczna. W *Arcybiskup Alfons Nossol. 32 lata posługi biskupiej*. Red. Helmut J. Sobeczko, 49–51. Opole: Redakcja Wydawnictw Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego.

¹⁷ Alfons Nossol. 2000. *Ekumenizm jako imperatyw chrześcijańskiego sumienia. Przez dialog i pojednanie ku ekumenicznej jedności*. Opole: Wydawnictwo św. Krzyża, 37.

tajemnica Jezusa Chrystusa¹⁸. W przekonaniu abp. Nossola przewyciężenie linii podziałów konfesyjnych i ekumeniczne pojednanie Kościołów może stać się wielokulturowym modelem integracyjnym, modelem prawdziwej jedności Europy¹⁹. Istotnym narzędziem na drodze uskuteczniania widzialnej komunii chrześcijan, aby wspólnie pełnić posługę głoszenia Ewangelii, jest dialog. Służy on pogłębianiu jedności w wyznawaniu wiary wewnątrz jednego widzialnego Kościoła, ale określa też płaszczyznę „uprawnionej różnorodności” w jej wyrażaniu²⁰.

Pojednanie, jako dar i dzieło Boga, jest podstawą godności dziecięstwa Bożego, ale także fundamentem odrodzenia i prawdziwie nowego początku ludzkości. Dar pojednania najpierw wyraża się w wyzwoleniu człowieka z grzechu i przywróceniu mu harmonii i radości, a następnie weryfikuje się w pojednaniu z bliźnimi. Szczególnie konkretny wymiar dar Bożego pojednania nabrał na Górnym Śląsku w związku z przemianami społeczno-politycznymi 1989 r., kiedy zaczęły pojawiać się różne formy nieznanego dotychczas pluralizmu, czego wyrazem stała się działalność mniejszości etnicznych, narodowych, kulturowych i religijnych, domagających się uznania i poszanowania. W tym kontekście abp A. Nossol przypomniał, że Górny Śląsk jest „małą ojczyzną” dla wszystkich jego mieszkańców, zarówno przesiedlonych tam z dawnych Kresów Wschodnich, jak i dla rdzennej rodzimej ludności śląskiej, którzy mają trwać na ziemi swoich ojców i nie opuszczać jej. Złożoność etniczna mieszkańców regionu nie powinna prowadzić do podziałów i nienawiści, a tym bardziej postaw nacjonalizmu i szowinizmu, gdyż wszyscy jesteśmy dziećmi jednego Ojca w niebie.

Nasza diecezja może stać się najbogatszym kulturowo i gospodarczo regionem naszej Ojczyzny. Nie wartościujcie spraw w kategoriach: my i oni, gorsi i lepsi, bo należymy do jednej wspólnoty ludu Bożego. Z pewnością różnimy się, jesteśmy inni, ale tę inność starajmy się uszanować i zaakceptować, gdyż jest ona naszym bogactwem, z którego każdy z nas może skorzystać. Nieodzownym warunkiem chrześcijańskiego pojednania wszystkich diecezjan opolskich w nowo zaistniałej sytuacji będzie szczerze dążenie do integracji przy równoczesnym praktykowaniu pluralizmu.

Pojednanie z Bogiem, z sobą i bliźnimi wyzwala z narzuconego uniformizmu, chroni przed niezdrowym nacjonalizmem i zgubnym szowinizmem oraz prowadzi

¹⁸ Nossol. 2000. *Ekumenizm jako imperatyw chrześcijańskiego sumienia*, 48.

¹⁹ Nossol. 2000. *Ekumenizm jako imperatyw chrześcijańskiego sumienia*, 152.

²⁰ Alfons Nossol. 2009. *Jedność Kościoła i Europy*. Opole: Redakcja Wydawnictw Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego, 76.

do budowania wspólnoty dzieci jednego Ojca, którzy w radości tworzą przyszłość Ojczyzny²¹.

Idea pojednanej różnorodności w nauczaniu Nossola wiąże się z poszukiwaniem zgody i jedności oraz oznacza umiejętność otwarcia się na mniejszości narodowe i etniczne, co jest ubogaceniem każdego nowoczesnego państwa²². W kwestii mniejszości narodowych ważne są starania o odrzucenie uprzedzeń, co jest niezbędnym krokiem na drodze integralnego pojednania. Chrześcijanie nie mogą się jednak ograniczyć do zwykłej postawy tolerancji, ale muszą mieć odwagę dokonania kolejnego kroku w kierunku prawdziwej wzajemnej akceptacji, aby dotrzeć do świadomości, że mniejszości stanowią wielorakie ubogacenie, dzięki któremu odrzuca się wszelkie narodowe zacieśnienia i etnocentryczne spojrzenie, a chrześcijański sposób zachowania staje się bardziej powszechny i uniwersalny. W ostateczności chodzi o to, aby w drugim najpierw i przede wszystkim widzieć obraz Boży, *alter Christus*, a dopiero potem jego przynależność do narodowości czy konfesji. W ten sposób mogą zostać przezwyciężone złośliwe mutacje nacjonalizmu. Na tej podstawie można skutecznie przyczynić się do budowy pokoju we wspólnym domu – Europie i urzeczywistnić pojednaną różnorodność na naszym kontynencie²³.

Szczególne środowisko wychowania do postawy pojednanej różnorodności stanowi rodzina, która powinna być czynnikiem pokoju, służyć pokojowi i stawać się źródłem pokoju dla całej ludzkości. Stąd apel A Nossola:

Wystrzegajmy się przeto wszelkiej nienawiści, a uczmy się tolerancji oraz akceptacji innych w ich inności i różnorodności, które mogą być i dla nas wielkim ubogaceniem. Nie dajmy zwłaszcza posłuchu jątrzącym podszeptom nienawiści oraz jaskrawym przejawom szowinizmu, maskowanym bardzo często obłudnym zatroskaniem o Ojczyznę. W taki sposób nie oddamy jej bowiem żadnej przysługi. Prawdziwy patriotyzm nie może nas wszakże zamykać na wielką rodzinę narodów świata, które wszystkie potrzebują dzisiaj, na równi z nami, zbawiennego światła nowej ewangeli-

²¹ Alfons Nossol. 2014. List pasterski na Wielki Post 1990 roku. Potrzeba pojednania dzisiaj. W *Nauczanie Biskupa Opolskiego Alfonsa Nossola. Listy pasterskie i odezwy 1977–2009*, 57–60. Opole: Redakcja Wydawnictw Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego; zob. także: Nossol. 2000. *Ekumenizm jako imperatyw chrześcijańskiego sumienia*, 142–143.

²² Alfons Nossol. 2014. List pasterski na Wielki Post 1993 roku. Chrześcijańska troska o dobro wspólne w jedności i zgodzie. W *Nauczanie Biskupa Opolskiego Alfonsa Nossola. Listy pasterskie i odezwy 1977–2009*, 76. Opole: Redakcja Wydawnictw Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego.

²³ Alfons Nossol. 2002. *Brücken bauen. Wege zu einem christlichen Europa von Morgen*, Freiburg im Br.: Herder, 128–129.

zacji, by stać się naprawdę jedną wspólną rodziną dzieci Bożych cieszących się darem trwałego pokoju²⁴.

Pojednanie jest innym imieniem zbawienia, a zbawcze pośrednictwo Chrystusa sprawia, że ludzie rozproszeni i oddaleni od siebie przez grzech odnajdują drogę do siebie, bo pojednani z Bogiem, jedną się także ze sobą. Pojednanie sakramentalne i zwyczajnie ludzkie jest szczególną misją Kościoła. Pojednanie urzeczywistniające się w Kościele jest potęgą odrzucającą stan rozbitcia, rozproszenia, wzajemnego oddalania i wrogości oraz propozycją przebaczenia i zbliżenia ludzi do siebie. Nie chodzi tylko o zawieszenie wrogości, ale o nową jakość relacji międzyludzkich, opartych na równości, szacunku i miłości. Człowiek pojednany z Bogiem staje się Jego dłużnikiem, a dług zostaje spłacony w Kościele drugiemu człowiekowi. Bez realizacji misji pojednania Kościół byłby nieautentyczny. Przestrzenią pojednania są stosunki międzynarodowe, a konkretnie: relacje między narodem polskim i niemieckim, w których historii istnieje wiele „mroków”, czego należy się wstydić i Boga za nie przeproszać. Proces pojednania musi dokonywać się w prawdzie i miłości. Prawda nakazuje uznać ludobójstwo i zbrodnie nazistowskich Niemiec, ale także fakt zbrodni popełnianych wobec ludności śląskiej w obozie zagłady w Łambinowicach po 1945 r., a także wysiedlenia milionów ludzi ze Śląska. W procesie pojednania nie można jednak stosować arytmetyki, konieczna jest miłość. Pojednanie w prawdzie i miłości nie oznacza zapomnienia doznanych krzywd i zbrodni, ale szczerą chęć zaprzestania ciągłego ich wypominania, gdyż trud pojednania oznacza budowanie pomostu od pamięci „pamiętliwej” do pamięci „wybaczącej”, od pamięci „bolesnej” do pamięci „wielkodusznej”, od pamięci „sprawiedliwości wyrównawczej” do prawdziwej „pamięci chrześcijańskiej”. Sama prawda nie wystarcza, gdyż dopiero z nią organicznie związana miłość miłosierna jest źródłem przebaczenia rodzącego pojednanie. Kościół lokalny diecezji opolskiej, w którym są żywe tradycje narodu polskiego i niemieckiego, powinien kwestie te łatwiej rozumieć i jest on predestynowany do tego, by dla całego kraju wypracować model autentycznego pojednania polsko-niemieckiego, bez którego nie będzie wspólnego „europejskiego domu”²⁵.

²⁴ Alfons Nossol. 2014. List pasterski na Wielki Post 1994 roku. Rodzina szkołą miłości, solidarności i pokoju. W *Nauczanie Biskupa Opolskiego Alfonsa Nossola. Listy pasterskie i odezwy 1977–2009*, 80–81. Opole: Redakcja Wydawnictw Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego.

²⁵ Alfons Nossol. 2014. List pasterski na Wielki Post 1991 roku. Pojednanie w prawdzie i miłości. W *Nauczanie Biskupa Opolskiego Alfonsa Nossola. Listy pasterskie i odezwy 1977–2009*, 63–66. Opole: Redakcja Wydawnictw Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego.

Pojednana różnorodność jest skarbem chrześcijańskiego uniwersalizmu i w szczególności dotyczy Europy, w której mamy do czynienia z wielością i wielorakością tradycji kulturowych poszczególnych narodów. Bogactwo Europy wyraża się w wielobarwności kultur i tradycji narodów i grup etnicznych, a sztuczny uniformizm jest sprzeczny z jej istotą. Jedność europejska nie może prowadzić do zaniku tożsamości narodowych, ale znajdują one swoje pełne urzeczywistnienie w otwarciu się na inne narody i w solidarności z nimi. Pierwszym krokiem ku pojednanej różnorodności jest postawa tolerancji, ale domaga się ona kolejnego kroku, którym jest postawa akceptacji i radosnej wdzięczności Bogu za różność i inność jako niezwykle ubogacający dar. Przykładem takiego ubogacenia jest ziemia śląska otwarta na Zachód, Wschód i Południe. Niezgodne z chrześcijańskim uniwersalizmem jest „szowinistyczne” zacieśnienie²⁶.

Ciekawe w nauczaniu abp. Nossola jest określenie Górnego Śląska jako „pojednanej kulturowej trójwymiarowości”. Wiąże się ono z kulturową różnorodnością, która od wieków charakteryzuje ten region. Tzw. *proprium silesiacum* oznacza trzy żywe kulturowe oddziaływania: polskie, niemieckie i czesko-morawskie związane z niepowtarzalną historią tego regionu. Występująca przez długie wieki symbioza tych kultur znajduje współcześnie wyraz zarówno w dialekcie śląskim, ale także w specyficznej mentalności, której elementami składowymi są: napięcie między uczuciem i racjonalnością, harmonia człowieka i natury, utożsamianie się z wiarą i Kościołem katolickim oraz poszanowanie tradycji i wartości tradycyjnych, a zwłaszcza rodziny. Tak opisany region jest, zdaniem biskupa opolskiego, obszarem, w którym „różnorodność europejska jest w swoich granicach nieograniczona”²⁷. Swoistość Górnego Śląska, uwarunkowana historią i kulturą, ma charakter komplementarny, jest swoistą mozaiką i przykładem

pojednanej różnorodności, której składniki nigdy nie powinny być nastawione względem siebie wrogo, ale wręcz przeciwnie: otwarte, zacementowane o siebie, wzajemnie się ubogacające, uzupełniające, doskonalące, korygujące wzajemnie swoje zacieśnienia²⁸.

²⁶ Alfons Nossol. 2014. List pasterski na Wielki Post 1996 roku. Przez nawrócenie ku pojednanej różnorodności. W *Nauczanie Biskupa Opolskiego Alfonsa Nossola. Listy pasterskie i odezwy 1977–2009*, 85. Opole: Redakcja Wydawnictw Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego.

²⁷ Nossol. 2002. *Brücken bauen*, 112–114; zob. także: *Być dla, czyli myśleć sercem. Z księdzem biskupem Alfonssem Nossolem rozmawia ksiądz Jerzy Szymik*. 1999. Katowice: Księgarnia św. Jacka, 154–164.

²⁸ *Być dla, czyli myśleć sercem*, 159–160.

3. Aktualność i uniwersalny charakter pojednanej różnorodności

Rozpatrując koncepcję pojednanej różnorodności głoszonej przez A. Nossola z perspektywy czasowej w odniesieniu do problemów, których dotyczyła na Górnym Śląsku, można uznać ją za udany projekt, który stale przynosi owoce na płaszczyźnie kulturowej, społecznej, a zwłaszcza w mentalności ludzi i znajdującej wyraz w codziennych relacjach. Napięcia, które rodziły się zwłaszcza w okresie transformacji społeczno-politycznej w Europie, zostały na Górnym Śląsku przewyciężone, a dokonało się to na drodze pokojowej, bez stosowania przemocy. W znacznej mierze stało się to pod wpływem nauczania i apeli biskupa opolskiego Alfonsa Nossola o wzajemne poszanowanie i właściwe traktowanie się oraz wzajemną akceptację ludzi przynależnych do różnych kultur i tradycji, mówiących różnymi językami, mających różne przekonania polityczne i o różnym statusie społecznym, czy przynależności konfesyjnej. Potwierdzeniem tego jest nie tylko wzajemny szacunek ludzi wobec siebie, ale zwłaszcza swobodna działalność mniejszości narodowych i etnicznych na Górnym Śląsku, pozbawione zażenowania i wstydu używanie gwary śląskiej, otwartość na obcych i liczne wielostronne kontakty z gośćmi z zagranicy, głównie Niemiec, a w ostatnich latach liczne kontakty i praca zarobkowa obywateli Ukrainy na Górnym Śląsku, współpraca wielu miast i gmin z ich partnerami zagranicznymi na Wschodzie, Zachodzie i Południu, dwujęzyczne napisy na tablicach miejscowości, czy wreszcie działalność Uniwersytetu Opolskiego z jego instytucjami podejmującymi badania dotyczące problematyki integracji i pojednania między narodami.

Arcybiskup Nossol, urodzony w regionie nadgranicznym i wychowany w środowisku dwujęzycznym, był predestynowany do tego, aby budować mosty porozumienia i pojednania między mniejszością niemiecką i większością polską w swojej diecezji i w ten sposób przyczynić się do pojednania i owocnego współżycia Polaków i Niemców w zjednoczonej Europie. Znaczący wyraz znajduje jego działalność w duchowej budowie mostów w teologii, w której występował jako namiętny zwolennik dialogu ekumenicznego rozumianego jako imperatyw chrześcijańskiego sumienia i odpowiedź na znaki czasu. W końcu próbował budować mosty między etosem chrześcijańskim i rozwijającymi się w krajach postkomunistycznych liberalno-pluralistycznymi społeczeństwami, między doświadczeniem wiary i nowoczesnym rozumieniem świata. Idea dialogu jest nicią przewodnią działalności i pisarstwa A. Nossola, gdyż jedynie przez dialog można usuwać przeszkody na drodze do prawdziwej ogólnoeuropejskiej jedności, która dopuszcza i promuje różnorodność i czyni ją doświadczalną jako wzajemne

ubogacenie. Chodzi o jedność, która, jak pokazuje to przykład Górnego Śląska, zdolna jest do twórczego pojednania różnorodności²⁹.

Koncepcja pojednanej różnorodności przyniosła wiele pozytywnych skutków na Górnym Śląsku, a zrodziła się w konkretnym kontekście regionalnym, stając się propozycją pokojowego rozwiązywania złożonych sytuacji konfliktowych i napięć. Idea ta ma w nauczaniu biskupa opolskiego fundament religijny i ściśle wiąże się z wiarą chrześcijańską, ale została odniesiona do konkretnych problemów społecznych, kulturowych, wyznaniowych i politycznych ludzi. Nie chodzi w niej o abstrakcyjne teorie, niemożliwe lub trudne do urzeczywistnienia ideały, ale pojednana różnorodność znalazła praktyczne zastosowanie i przynosi konkretne dobro w całym regionie.

Nawet jeśli omawiana koncepcja ma wymiar lokalny czy regionalny, gdyż zrodziła się w kontekście specyficznych napięć i problemów, to jej założenia mają charakter uniwersalny, w związku z czym może znaleźć zastosowanie w odniesieniu do napięć i problemów w innych regionach Europy i świata. Uniwersalnym i integralnym elementem pojednanej różnorodności jest przede wszystkim prawdziwy humanizm, który nie zna granic i koncentruje się wyłącznie na godności człowieka. Jego podłożem jest przekonanie z Listu do Galatów:

Wszyscy bowiem przez wiarę jesteście synami Bożymi w Chrystusie Jezusie. Bo wy wszyscy, którzy zostaliście ochrzczeni w Chrystusie, przyoblekliście się w Chrystusa. Nie ma już Żyda, ani poganina, nie ma już niewolnika, ani człowieka wolnego, nie ma już mężczyzny ani kobiety, wszyscy bowiem jesteście kimś jednym w Chrystusie Jezusie (Ga 3,26-28).

Idea humanizmu zawarta w powyższych słowach posiada niezwykle silną siłę nośną i ma charakter radykalnie personalistyczny, który odrzuca wszelkie przejawy urzeczowienia człowieka charakterystyczne dla ideologii³⁰. Pojednana różnorodność opiera się na chrześcijańskiej idei humanizmu, który wskazuje na człowieczeństwo jako podstawowy i najważniejszy motyw dialogu i pokojowego współżycia między ludźmi o różnych przekonaniach religijnych, światopoglądowych i politycznych. Stanowi to stałe wyzwanie dla wszystkich nowoczesnych społeczeństw pluralistycznych.

²⁹ Karl Lehmann. 2002. *Vorwort*. W Alfons Nossol. *Brücken bauen*, Freiburg im Br.: Herder, 7–8.

³⁰ Alfons Nossol. 2009. Uniwersalizm chrześcijańskiego pojednania. W *W nurcie myśli Pawłowej. Wykłady otwarte zorganizowane w okresie Wielkiego Postu 2009*, Red. Marcin Worbs, 16. Opole: Redakcja Wydawnictw Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego.

Koncepcja pojednanej różnorodności zachowuje swoją aktualność w odniesieniu do problematyki relacji wobec mniejszości narodowych, z którym współcześnie konfrontowana jest większość społeczeństw. Polityka represji wobec mniejszości narodowych i etnicznych przynosiła zawsze odwrotny skutek od spodziewanego, co potwierdzają doświadczenia historyczne na Górnym Śląsku. Represje nie prowadzą do rozwiązywania konfliktów i napięć między różnorodnymi grupami narodowymi, ani ich wygaszenia, ale je radykalizują. Koncepcja pojednanej różnorodności proponuje, aby pluralizm kulturowy, narodowościowy, językowy i wyznaniowy nie traktować jako zagrożenia, ale szansę wzajemnego ubogacenia po to, aby budować wspólną przyszłość. Inność nie jest obcością. Różnice i inność należy uznać, uszanować i zaakceptować, gdyż stanowią one bogactwo, z którego wszyscy mogą korzystać, wzajemnie się ubogacać w znaczeniu prawdziwej „wymiany darów”. Poszanowanie pluralizmu domaga się kolejnego kroku, jakim jest integracja. Nie chodzi przy tym o uniformizm, ale świadomość powszechnego braterstwa i współdziałania na rzecz wspólnego dobra³¹.

Jednym z aktualnych problemów naszych czasów jest kwestia ekologiczna, a w niej obowiązek poszanowania różnorodności biologicznej, mającej wielkie znaczenie dla całej planety i przyszłości ludzkości, która jest współcześnie zagrożona, na co zwrócił uwagę papież Franciszek w encyklice *Laudato si'*³². W związku z tym papież postuluje nawrócenie ekologiczne, które jest konsekwencją wiary w Jezusa w odniesieniu do otaczającego świata³³. Pomimo iż abp Nossol nie odnosił sformułowania pojednanej różnorodności do relacji człowieka ze światem stworzonym, to w integralnie rozumianym pojednaniu, obok pojednania człowieka z Bogiem, sobą i bliźnimi, zwracał uwagę na właściwe relacje do środowiska naturalnego. Kryzys ekologiczny jest poważnym problemem moralnym, który domaga się „nowej solidarności” międzyludzkiej i powszechnej odpowiedzialności. Człowiek odkupiony to człowiek wielorako pojednany, także ze światem stworzonym³⁴.

Głoszenie i praktykowanie pojednanej różnorodności przez abp. A. Nossola nie odbywało się bez trudności i napięć, zwłaszcza w okresie transformacji ustrojowych w Polsce³⁵. Urzeczywistnienie idei pojednanej różnorodności, głównie w ob-

³¹ Nossol. 2009. Uniwersalizm chrześcijańskiego pojednania, 12–13.

³² Franciszek. 2015. *Encyklika „Laudato si'”*. Watykan: Libreria Editrice Vaticana, nr 38.

³³ Franciszek. 2015. *Encyklika „Laudato si'”*, nr 217.

³⁴ Nossol. 2009. Uniwersalizm chrześcijańskiego pojednania, 13–14; Nossol. 2014. List pasterski na Wielki Post 1990 roku. Potrzeba pojednania dzisiaj, 60–61.

³⁵ O groźbach, napięciach i trudnościach z tym związanych zob.: *Arcybiskup Nossol. Miałem szczęście w miłości. Z Biskupem opolskim rozmawiają Krzysztof Zyzik i Krzysztof Ogiolda*. 2007. Opole: Pro Media, 83–85.

szarze relacji między narodem polskim i niemieckim, jest długotrwałym procesem, który stale trwa. Jego początki wiążą się z listem biskupów polskich skierowanym do biskupów niemieckich w listopadzie 1965 r. ze słynnym stwierdzeniem: „Wybaczymy i prosimy o wybaczenie”. Wydarzenie to zwróciło uwagę na pierwszeństwo etyki przed dyplomacją i polityką. Niebezpieczeństwem dla relacji polsko-niemieckich jest odwrócenie tego prymatu oraz brak subtelnej wrażliwości, gdyż łatwo jest doprowadzić do krwawienia ran, które dopiero co się zabiżyły. W przekonaniu A. Nossola, pojednanie na płaszczyźnie politycznej nie jest możliwe bez pojednania na płaszczyźnie wertykalnej, które jest możliwe dzięki łasce Bożej, ingerencji nieba, gdyż jedynym pojednawcą jest Jezus Chrystus. Pojednanie bez zakotwiczenia w wierze i miłości braterskiej jest trudne, a często niemożliwe³⁶.

Pojednanie między narodem polskim i niemieckim może służyć jako model porozumienia między innymi zwaśnionymi narodami. Natomiast religijny wymiar idei pojednanej różnorodności prowadzi do pytania o wyjaśnienie związku jej wymiaru politycznego i religijnego³⁷, a także o uniwersalizm, aktualność i możliwość powodzenia tej idei w społeczeństwach zsekularyzowanych. Inne ważne pytanie wiąże się ze współczesną problematyką terroryzmu i islamskiego fundamentalizmu – na ile idea pojednanej różnorodności może przyczynić się do pokojowego rozwiązywania złożonych konfliktów, w których dotąd panują rozwiązania oparte na ślepej nienawiści, terrorze i przemocy³⁸.

*

Przedstawiona koncepcja pojednanej różnorodności, której głównym reprezentantem jest abp Alfons Nossol, powstała w konkretnej, złożonej sytuacji społecznej, politycznej, historycznej i wyznaniowej na Górnym Śląsku. Idea ta jest głęboko zakorzeniona w wierze chrześcijańskiej, ale znalazła konkretne ucieleśnienie w złożonej praktyce życia i przyniosła dostrzegalne owoce. Niniejszy tekst prezen-

³⁶ Arcybiskup Nossol. *Miałem szczęście w miłości*, 115–124; Arcybiskup Nossol. *Radość pojednania*. 2012. Red. Krzysztof Ogiolda, Krzysztof Zyzik, 21–22. Opole: Wydawnictwo i Drukarnia św. Krzyża.

³⁷ Zob. Joanna Kulska. 2016. Od wymiaru religijnego do wymiaru politycznego: pojednanie we współczesnych stosunkach międzynarodowych. W *Oblicza pojednania. Faces of reconciliation*. Red. Joanna Kulska, 17–34. Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego; Michał Gierycz. 2016. Chrześcijaństwo – zapomniany warunek pojednania i integracji w Europie. Perspektywa politologiczna. W *Oblicza pojednania. Faces of reconciliation*. Red. Joanna Kulska, 61–73. Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego.

³⁸ Zob. Monika G. Bartoszewicz. 2016. Reconciliation in the Shadow of ISIS. W *Oblicza pojednania. Faces of reconciliation*. Red. Joanna Kulska, 241–256. Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego.

tuje najważniejsze elementy rozumienia zastosowania koncepcji pojednanej różnorodności oraz kontekst jej powstania, ale nie wyczerpuje wszystkich wątków, a jest raczej inspiracją do dalszych badań w obszarze tej problematyki. Podstawy przedstawionej koncepcji, mimo związku z konkretnym regionem i jego historią, mają charakter uniwersalny i nadal są aktualne oraz możliwe do zastosowania w innych kontekstach, pełnych napięć i niepokojów społecznych.

*

Bibliografia

- Arcybiskup Nossol. Miałem szczęście w miłości. Z Biskupem opolskim rozmawiają Krzysztof Zyzik i Krzysztof Ogiolda.* 2007. Opole: Pro Media.
- Arcybiskup Nossol. Radość jednania.* 2012. Red. Krzysztof Ogiolda, Krzysztof Zyzik. Opole: Wydawnictwo i Drukarnia św. Krzyża.
- Bartoszewicz Monika G. 2016. Reconciliation in the Shadow of ISIS. W *Oblicza pojednania. Faces of reconciliation*. Red. Joanna Kulska, 241–256. Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego.
- Być dla, czyli myśleć sercem. Z księdzem biskupem Alfonssem Nossolem rozmawia ksiądz Jerzy Szymik.* 1999. Katowice: Księgarnia św. Jacka.
- Dola Tadeusz. 2009. Twórczość teologiczna. W *Arcybiskup Alfons Nossol. 32 lata posługi biskupiej*. Red. Helmut J. Sobeczko, 41–52. Opole: Redakcja Wydawnictw Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego.
- Franciszek. 2015. *Encyklika „Laudato si”*. Watykan: Libreria Editrice Vaticana.
- Gierycz Michał. 2016. Chrześcijaństwo – zapomniany warunek pojednania i integracji w Europie. Perspektywa politologiczna. W *Oblicza pojednania. Faces of reconciliation*. Red. Joanna Kulska, 61–73. Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego.
- Glombik Konrad. 2017. „Moraltheologische Probleme der pluralistischen Gesellschaft nach Amoris laetitia am Beispiel von Oberschlesien”. *Studia Teologiczno-Historyczne Śląska Opolskiego* 37 (1): 203–233.
- Heffner Krystian, Rauziński Robert. 2003. *Region migracyjny. Wybrane aspekty demograficzne, społeczne i gospodarcze na przykładzie Śląska Opolskiego*. Opole: Oficyna Wydawnicza Politechniki Opolskiej.
- Herzig Arno, Ruchniewicz Krzysztof, Ruchniewicz Małgorzata. 2012. *Śląsk i jego dzieje*. Wrocław: Via Nova.
- Kopiec Jan. 1991. *Dzieje Kościoła katolickiego na Śląsku Opolskim*. Opole: Instytut Śląski w Opolu.

- Kulska Joanna. 2016. Od wymiaru religijnego do wymiaru politycznego: pojednanie we współczesnych stosunkach międzynarodowych. W *Oblicza pojednania. Faces of reconciliation*. Red. Joanna Kulska, 17–34. Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego.
- Lehmann Karl. 2002. *Vorwort*. W Alfons Nossol. *Brücken bauen*. Freiburg im Br.: Herder, 7–8.
- Morciniec Piotr. 2012. Praktyka „pojednanej różnorodności” – rola dialogu w przezwyciężaniu antagonizmów na Śląsku. W *Człowiek dialogu*. Red. Zygfryd Glaeser, 99–118. Opole: Redakcja Wydawnictw Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego.
- Mój Magdalena. 2015. „Migracje zagraniczne i ich konsekwencje dla rodzin na przykładzie województwa opolskiego”. *Pogranicze: Polish Borderlands Studies* 3 (2): 175–190.
- Nossol Alfons. 2000. *Ekumenizm jako imperatyw chrześcijańskiego sumienia. Przez dialog i pojednanie ku ekumenicznej jedności*. Opole: Wydawnictwo św. Krzyża.
- Nossol Alfons. 2002. *Brücken bauen. Wege zu einem christlichen Europa von Morgen*. Freiburg im Br.: Herder.
- Nossol Alfons. 2009. *Jedność Kościoła i Europy*. Opole: Redakcja Wydawnictw Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego.
- Nossol Alfons. 2009. Uniwersalizm chrześcijańskiego pojednania. W *W nurcie myśli Pawłowej. Wykłady otwarte zorganizowane w okresie Wielkiego Postu 2009*. Red. Marcin Worbs, 7–17. Opole: Redakcja Wydawnictw Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego.
- Nossol Alfons. 2014. List pasterski biskupa opolskiego na Wielki Post 1985 roku. W *Nauczanie Biskupa Opolskiego Alfonsa Nossola. Listy pasterskie i odezwy 1977–2009*, 34–37. Opole: Redakcja Wydawnictw Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego.
- Nossol Alfons. 2014. List pasterski na Wielki Post 1983 roku. Pokuta i pojednanie w Roku Jubileuszowym. W *Nauczanie Biskupa Opolskiego Alfonsa Nossola. Listy pasterskie i odezwy 1977–2009*, 30–33. Opole: Redakcja Wydawnictw Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego.
- Nossol Alfons. 2014. List pasterski na Wielki Post 1990 roku. Potrzeba pojednania dzisiaj. W *Nauczanie Biskupa Opolskiego Alfonsa Nossola. Listy pasterskie i odezwy 1977–2009*, 56–61. Opole: Redakcja Wydawnictw Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego.
- Nossol Alfons. 2014. List pasterski na Wielki Post 1991 roku. Pojednanie w prawdzie i miłości. W *Nauczanie Biskupa Opolskiego Alfonsa Nossola. Listy pasterskie i odezwy 1977–2009*, 62–67. Opole: Redakcja Wydawnictw Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego.
- Nossol Alfons. 2014. List pasterski na Wielki Post 1993 roku. Chrześcijańska troska o dobro wspólne w jedności i zgodzie. W *Nauczanie Biskupa Opolskiego Alfonsa Nossola. Listy pasterskie i odezwy 1977–2009*, 73–76. Opole: Redakcja Wydawnictw Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego.
- Nossol Alfons. 2014. List pasterski na Wielki Post 1994 roku. Rodzina szkołą miłości, solidarności i pokoju. W *Nauczanie Biskupa Opolskiego Alfonsa Nossola. Listy pasterskie i odezwy*

- 1977–2009, 77–81. Opole: Redakcja Wydawnictw Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego.
- Nossol Alfons. 2014. List pasterski na Wielki Post 1996 roku. Przez nawrócenie ku pojednanej różnorodności. W *Nauczanie Biskupa Opolskiego Alfonsa Nossola. Listy pasterskie i odezwy 1977–2009*, 81–85. Opole: Redakcja Wydawnictw Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego.
- Piegsa Joachim. 1992. Im Dienst der Versöhnung. Eine Würdigung. W *Veritati et caritati. W służbie teologii pojednania. Prace dedykowane Księdzu Biskupowi Alfonsowi Nossolowi z okazji sześćdziesiątej rocznicy urodzin i pięćnastolecia święceń biskupich*. Red. Piotr Jaskóła, 44–54. Opole: Wydawnictwo św. Krzyża.
- Rauziński Robert. 2005. Wyjazdy zarobkowe w śląskim krajobrazie społecznym. W *Wyjazdy zarobkowe – szansa czy zagrożenie? Perspektywa społeczno-moralna*. Red. Konrad Glombik, Piotr Morciniec, 51–66. Opole: Redakcja Wydawnictw Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego.
- Szczygielski Kazimierz. 2005. Etniczny kontekst migracji zewnętrznych z województwa opolskiego (w świetle wyników spisu z 2002). W *Wyjazdy zarobkowe – szansa czy zagrożenie? Perspektywa społeczno-moralna*. Red. Konrad Glombik, Piotr Morciniec, 73–90. Opole: Redakcja Wydawnictw Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego.
- Wojaczek Krystian. 2011. „Praca ojca za granicą a problem wychowania dziecka”. *Family Forum* 1: 133–153.
- Żurawska Joanna. 2005. Zarys regionalnych uwarunkowań priorytetów polskiej polityki migracyjnej. W *Wyjazdy zarobkowe – szansa czy zagrożenie? Perspektywa społeczno-moralna*. Red. Konrad Glombik, Piotr Morciniec, 9–29. Opole: Redakcja Wydawnictw Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego.

*

Streszczenie: Pluralizm współczesnych społeczeństw w zglobalizowanym świecie nieodłącznie wiąże się z napięciami, konfliktem interesów i rozbieżnymi poglądami dotyczącymi postrzegania świata i praktycznych zachowań ludzi. W kontekście złożoności relacji międzyludzkich oraz różnorodności wyrażającej się na płaszczyźnie politycznej, kulturowej, religijnej, społecznej i światopoglądowej, rodzi się pytanie o możliwość pokojowej koegzystencji ludzi i grup społecznych. Odpowiedzią na to pytanie jest idea pojednanej różnorodności, która zrodziła się w konkretnym kontekście historycznym na Górnym Śląsku, a jej wypracowania, rozwinięcia i zastosowania do złożonych problemów społeczno-kulturowo-religijnych dokonał abp Alfons Nossol, biskup diecezji opolskiej. Niniejszy tekst na początku przedstawia złożoność problemów w relacjach międzyludzkich na różnych płaszczyznach na Górnym Śląsku. Następnie prezentuje istotę, podstawy i główne elementy pojednanej różnorodności w myśli

abp. A. Nossola. Na końcu artykuł ukazuje aktualność i uniwersalny charakter idei, która także w innych kontekstach i społeczeństwach umożliwia pokojową koegzystencję. Idea pojednanej różnorodności ma charakter teologiczny, ale znalazła skuteczne zastosowanie w konkretnym środowisku regionalnym Górnego Śląska, co potwierdza możliwości wpływu idei teologicznych na konkretne, złożone problemy życia.

Słowa kluczowe: pojednana różnorodność, pojednanie, pokojowa koegzystencja, Górny Śląsk, abp Alfons Nossol.

Abstract: Reconciled Diversity – the Concept of Peaceful Coexistence Based on an Example from Upper Silesia and in the Thoughts of Abp Alfons Nossol. The pluralism of modern societies in a globalised world is connected inseparably with tension, conflict of interest, and divergent opinions concerning the worldview and practical human behaviour. In the context of the complexity of human relations and the diversity of political, cultural, religious, social and worldview levels there lies the question about the possibility of the peaceful coexistence between people and social groups. An answer to this question is the idea of reconciled diversity which is delivered in a concrete and an historical context in Upper Silesia, and is elaborated, developed and applied to the complex social, cultural and religious problems explored by Abp Alfons Nossol, bishop of the Diocese of Opole. The present paper begins with a depiction of the complexity of the problems in human relations on various levels within Upper Silesia. Then the essence, foundations and main elements of the reconciled diversity is presented in the thought of Abp Alfons Nossol. At the end the article shows the actuality and universal character of idea, which in others contexts and societies makes peaceful coexistence possible. The idea of reconciled diversity has a theological character, but was effectively practiced in the actual regional background of Upper Silesia and confirmed the possibility of dense theological ideas based on the concrete complex problems of life.

Keywords: reconciled diversity, reconciliation, peaceful coexistence, Upper Silesia, Abp Alfons Nossol.